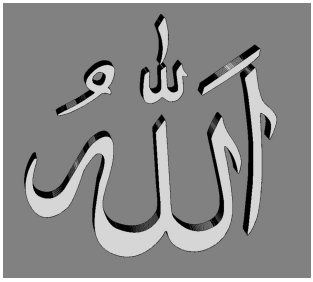

ALLAH الله

Kur'an'ın tanıttığı yaratıcı, yapıp-edici, varlığında kimseye muhtaç olmayan (varlığı kendinden olan) mutlak kudretin özel-zât ismidir.

Allah, Kur'an'ın bir numaralı konusu olan ulûhiyetin ifadeye konuluşunda temel kelimedir. Ve Yaratıcı Kudret'i ifade için Kur'an'da en çok kullanılan kelimedir. İsim olarak, Allah şeklinde, 2690 küsur, bu isme işaret eden zamir olarak da 4000 civarında yerde kullanılmaktadır.

Allah kelimesinin etimo-filolojik yapısı da tıpkı delâlet ettiği kudret gibi bir sır olarak kalmıştır. Bu kelimenin kökü, dil kaynağı, türeyişi hakkında bugüne kadar kesinlik kazanmış hiçbir açıklama yapılamamıştır. İkili (tesniyesi) ve çoğulu olmayan, kendine özgü yapısıyla gramer kurallarının çoğuna uymayan bir kullanım sergileyen Allah sözcüğü bir iman konusu olarak kalmaktadır.

Bununla birlikte doğulu ve batılı filolog ve ilahiyatçılar Allah kelimesinin kökü ve etimolojisiyle ilgili bazı tahminlerde bulunmaktan geri kalmamışlardır. Arap dilinin en önemli lügatlarından biri olan Lisanu'l-Arab'a göre, Allah kelimesinin etimolojisi hakkında otuza yakın görüş vardır. Çoğunluk, Allah kelimesinin, Arapça'daki 'ilah' sözcüğünün zaman içinde aldığı bir şekil olduğuna kanidir. Batılı yazarların bir kısmına göre bu kelime, Cahiliye Arap Yarımadası'nın putlarından birinin adı olan el-Lât kelimesinin zamanla oluşmuş bir kullanımıdır. Kelimenin Âramîce'deki 'elâhâ' sözcüğünden türediğini söyleyenler de vardır.

Kur'an'ın ilk muhatapları olan Arap Yarımadası toplumu, özellikle Mekke ve civan halkı Allah'a inanan bir halktı. Arap Cahiliye şiirinde Allah kelimesi, aynen Kur'an'ın ve Müslümanların kullandığı

anlamda kullanılmaktaydı. Tek fark şuydu: Cahiliye Araplarının Allah'ı, bir ilahlar panteonunun başı, en yücesi olan kudretti. Kur'an'ın Allah'ı ise tek ve biricik mâbud olarak tanıtılmaktadır. Kur'an'ın Allah'ı, insanla kendisi arasında aracı, yaklaştırıcı, şefaatçi kabul etmemektedir. Kur'an'ın Allah'ı insana şahdamarından daha yakındır. (Kaf suresi, 16) O halde Kur'an'ın Allah'ı ile insan, bir 'ara' ile ayrılmamıştır ki o araya birileri girip de vasıtalık ve şefaatçilik yapsın.

İnsanla Allah arasında bir aracı aranacaksa bu, bütün varlıktır. Kur'an bu 'aracıların tümünü ayet diye anmaktadır. Ancak bu 'aracılar', şirkin aracıları gibi yakınlaştırıcı ve şefaat edici değil, gösterici ve işaret edicidir. Tümü Allah'ın, insana şahdamarından daha yakın olduğunu, ondan başka bir mabudun bulunmadığını gösterir. Yani ayetler bir panteon veya şirket yaratmaz. Tek mabudun insanı çağıran ışıkları gibi insanla Allah'ın ilişkisini daha sıcak, daha anlamlı ve eylemli hale getirmede hizmet ederler. Ayetler, panteon üyeleri olmadıkları için hiçbirisi kutsal değildir, kutsal olan, onların Allah-insan arasındaki ayrılmazlığa sağladıkları destektir. Ayetlerin herhangi birini kutsallaştırmak da şirktir. Başka bir ifadeyle, Allah'a ait niteliklerin biri veya birkaçı ayetlerin herhangi birine verildiğinde şirket-panteon yaratılmış, ayetler şirk aracı yapılmış olur.

Kur'an'ın, Allah meselesinde birinci dereceden önemsediği, Allah'ın birliği (tevhit) konusundan çok, Allah'ın bir panteon üyesi olmadığı (şirk) meselesidir. Bunun içindir ki, Kur'an'ın Allah'ını tanımada, özellikle, yönlendirici bir kuvvet olarak hayata dahil etmede, tevhidi tanımaktan çok şirkin tanınması gerekir. Şirkin gereğince tanınmaması halinde, tevhitteki bilgi işe yaramaz halde kalmaktadır. Bu gerçeğin bizi götürdüğü bir başka nokta vardır: Kur'an, ateizm kavramına yer vermez.

Kur'an, insan yaradılışının ateizme müsait olmadığını, ancak insanın gerçek Tanrı yerine sahte tanrılara inanabileceğini kabul etmektedir. O halde Kur'an'ın temel düşman olarak gördüğü ve mücadelesinin ana hedefi yaptığı şirk, bir ateizm değildir, yedek ilahlı bir Tanrı inancıdır, yedek ilahlı bir dindir.

Cahiliye dönemi dikkatlice tetkik edilir, Mekke şirkinin Allah'ı kabul etmenin yanında birtakım aracılara ihtiyaç duymasının

müşrik gerekçeleri iyi incelenirse görülür ki, Cahiliye şirki, Allah ile yedek ilahların (şürekâ) beraberlik meşruiyetlerini 'yaklaştırıcılara ihtiyaç' üzerine oturtmaktadır. Kaf 16. ayet, şirkin bu temel gerekçesini yerle bir ediyor.

Tevhit dini, şirk dinine diyor ki, yaklaştırıcıya, aracıya ihtiyaç yok, çünkü insanla Allah arasında 'ara' yok, uzaklık yok, mesafe yok. Kim kimi nereye yaklaştıracak!!!

Bilindiği gibi, Kur'an, Allah'ın temel sıfatlarından (niteliklerinden) birini de Kayyûm olarak belirlemiştir. Kayyûm, kendine yeten, varlık ve tasarrufunda kendisi dışında hiçbir şeye muhtaç olmayan ama diğer varlıkların tümü kendisine muhtaç olan varlık demektir. İşte bu kayyûmiyet, her şeyden önce, Allah'ın yarattığı ve şahdamarından daha yakınına oturduğu insanla temas ve diyalogunda başkalarına ihtiyaç duymaz. Böyle bir ihtiyaç, kayyûmiyet niteliğini işlevsiz kılar.

الْقَيُّومُ

Şirkin 'yaklaştırma' iddiası, temelden tutarsız olduğu gibi, bizzat kendisi bir şirk itirafıdır. Allah'ın, kulundan ayrı ve uzak olduğunu iddia etmek de şirktir. Kaldı ki böyle bir ayrılık var sayılsa bile, Kur'an, şirkin bu varsayımdan yararlanma yollarını da kapatmıştır.

İnsanlık dünyasına inen ilk surelerden üçüncüsü olan Müzzemmil ile dördüncüsü olan Müddessir'in ikisinin de 11. ayeti, bu 'araya girme' gerekçesine ağır bir darbe indirmektedir:

"Benimle, o nimete boğulmuş yalanlayıcıları baş başa bırak!" (Müzzemmil, 11)

"Benimle, yarattığım kişiyi baş başa bırak!" (Müddessir, 11)

Aynı mesaj iki ayrı bağlamda verilmiştir: İnsan ister imanlı, ister inkarcı olsun, her iki halde de Allah ile insan arasında yaklaştırıcı söz konusu edilemez.

Yaklaştıncılar kabul edilmemesinin din hayatındaki uzantıları da gözden kaçırılmamalıdır: Din sınıfı, din kıyafeti, ibadette lider zorunluluğu, ibadet için mekân-mabet zorunluluğu, vaftiz ve aforoz yoktur. Tüm yeryüzü temiz bir mabettir. Dahası var:

En büyük ve en temiz mabet, yeryüzüdür.

ALLAH'IN İSİM-SIFATLARI: ESMÂÜL HÜSNA

Allah'ın isim ve sıfatlarını da bu bilgilere uygun bir zihniyetle ele almak gerekir. Allah'ın kudret, tasarruf ve eylemlerini tanımak için zorunlu olan ve Kur'an'da doksan küsur olarak tespit edilen 'Allah'ın isim-sıfatları' (Kur'an'ın deyimiyle el-esmâu'l-hüsna), onun yardımcıları değil, tecellileri ve nitelikleridir. Akılcılığın ve tevhidin 'öncü mezhebi' olarak tanımlayabileceğimiz Mûtezile'nin büyük çoğunluğu, şirk şaibesi korkusuyla Allah'a sıfat izafe etmeyi kabul etmemiştir. Ancak, niyet temelinde takdire layık bu yaklaşım, kaş yaparken göz çıkarmaktadır ve Kur'an'ın Allah anlayışına uymamaktadır.

Allah'ın isim ve sıfatlarla nitelenebileceğini kabul eden Ehlisünnet bilginleri, Mûtezile'nin korkusu olan şirk şaibesine kapı aralanmasın diye Allah'a sıfatlar nispet ederken şunu mutlaka söylemekteler: 'Nasıllığı ve mahiyeti bizce bilinmeksizin...' Kur'an penceresinden bakarsak zorunlu olan da budur. Çünkü Kur'an, tanıttığı Allah'ı doksan küsur isim-sıfatla anarak tanıtmaktadır. Bu isim-sıfatların mahiyetini layıkıyla bilemeyebiliriz ama bu onların yok sayılmasına gerekçe yapılamaz.

Allah'ın Kur'an'da geçen tek kelimelik isim-sıfatları şunlardır:

1. Allah, 2. Afüv (affeden), 3. Ahad (zatında tek ve biricik olan), 4. Âhir (sonu olmayan), 5. A'la (en yüce), 6. A'lem (en iyi bilen), 7. Âlim (bilen), 8. Alîm (her şeyi bilen), 9. Aliy (yüceliğin kaynağı), 10. Azîm (ululuğun kaynağı), 11. Azîz (güç ve onurun kaynağı), 12. Bâri' (vareden), 13. Basîr (hakkıyla gören), 14. Bâtın (gözle görülemeyen), 15. Bedî' (ahenkli ve güzel yaratan), 16. Berr (cömertliği sınırsız olan), 17. Cami' (zıtları bir araya toplayan, mahşerde insanları bir araya toplayan), 18. Cebbar (dilediğini zorla da yaptırabilen), 19. Ekrem (cömertliği sınırsız, özgürlüğün kaynağı), 20. Evvel (başlangıcına zaman belirlenemeyen), 21. Fâhk (bir şeyi yarıp parçalayarak ortaya yeni bir şey çıkaran), 22. Fâtır (yaratan, mevcut varlıkları yarıp parçalayarak yeni varlıklar yaratan), 23. Fettâh (açan, fetih ve zafer veren), 24. Gaffar (affi, bağışı çok olan), 25. Gâfır (affeden), 26. Gafur (affeden), 27. Gâlib (galip gelen), 28. Gani (zengin), 29. Haalik

(yaratan), 30. Habîr (her şeyden haberdar olan), 31. Hâdî (kılavuzluk eden, yol gösteren), 32. Hafiy (lütufkâr), 33. Hafız (her şeyi hafızasında tutan), 34. Hafîz (koruyup gözeten), 35. Hakîm (hikmetlerin kaynağı, her yaptığında bir hikmet bulunan), 36. Hak (gerçeğin kaynağı, yaptığı her şey gerçeğe uygun olan, hak ve hukukun kaynağı), 37. Halim (sertlik ve katılıktan uzak olan), 38. Hallâk (sürekli yaratan, yarattıklarında sürekli yeni boyutlar oluşturan), 39. Hamîd (her türlü övgünün sahibi olan, dilediğini dilediğince öven), 40. Hasîb (en iyi ve en hassas şekilde hesaplayan), 41. Hayy (ölümsüz diri, hayatın kaynağı), 42. İlah (tapılmaya layık), 43. Kaadir (dilediğini yapmaya gücü yeten), 44. Kaahir (egemenlik sahibi, dilediğini kahredecek güce sahip olan), 45. Kadir (gücü her şeyde hissedilen), 46. Kâfi (hem kendine hem de yarattıklarına yeten. Kullarının isteklerine araya başkası girmeksizin cevap veren), 47. Kahhâr (gerektiğinde kahrını çok ağır hissettiren), 48. Karîb (kullarına çok yakın olan), 49. Kavî (güçlü, gücünü kullanmada kimseye muhtaç olmayan), 50. Kayyûm (varlığında bir başkasına ihtiyaç hissetmeyen, gücü her şeye egemen olan), 51. Kebîr (ulu, yüce), 52. Kerîm (cömert, karşılıksız veren), 53. Kuddûs (yüceliklerle donanmış, tüm varlık tarafından kutsanan), 54. Latif (lütufkâr, bağışı bol), 55. Mâlik (mülk ve saltanatın mutlak sahibi), 56. Mecîd (cömert, yüce), 57. Melik (saltanatın mutlak sahibi), 58. Melîk (mülk ve saltanatı dilediği gibi dağıtan), 59. Metîn (güçlü, zorlu, sebat ve kararlılığını asla bozmayan), 60. Mevla (koruyucu, dost), 61. Mucîb (en iyi cevap veren. Aracısız cevap veren), 62. Muhit (her şeyi çepeçevre kuşatan), 63. Muhyî (hayat veren, dirilten), 64. Mukît (besleyen, azık dağıtan), 65. Muktedir (gücünü kullanmada başkasına muhtaç olmayan), 66. Musavvir (şekil veren, suretleri belirleyen), 67. Müheymin (ölçülere uygunluğu denetleyen), 68. Mümin (inanan, güvenen, iman ve güven bahşeden), 69. Müsteân (kendisinden yardım ve destek istenen), 70. Müteâl (aşkın, akıl ve zihin ölçülerinin ulaşamayacağı boyutlarda olan), 71. Mütekebbir (ululuk ve yücelik taslamaya hak sahibi olan), 72. Nasîr (yardım eden), 73. Nûr (ışık, aydınlık), 74. Rab (besleyip terbiye eden), 75. Rahîm (esirgeyip acıyan, hayatını gerçeğe uygun yaşamış olanlara ölüm sonrasında da lütufkâr davranan), 76. Rahman (inanç ve tavrına bakmadan herkese merhametli ve esirgeyici davranan), 77. Rakîb (gözetleyen, kontrol eden), 78. Rauf (acıyan, yumuşak ve koruyucu davranan), 79. Refî' (dereceleri yükselten), 80. Rezzâk (rızkı bol bol veren), 81. Samed (tüm övgüler kendisine yönelen), 82. Selam (esenlik

ve barış kaynağı), 83. Semi' (hakkıyla işiten), 84. Şâkir (kendisine şükredenlere teşekkür eden), 85. Şehîd (her şeye tanıklık eden, her şeyi gözetimi altında tutan), 86. Şekûr (tüm şükürler kendisine yönelen), 87. Tevvâb (tövbeleri sınırsızca kabul eden), 88. Vahhâb (bağışı sınırsız olan), 89. Vâhid (sıfatlarında tek ve biricik olan), 90. Vâris (bütün mülk ve saltanatların en son kendisine döneceği kudret, her şeyin son sahibi), 91. Vâsi' (varlığı sürekli genişleten, süreçle birlikte kendisi de büyüyüp genişleyen). 92. Vedûd (seven, sevmek-sevilme ilişkisinin kaynağı olan), 93. Vekîl (her şeyin vekili, kendisine teslim olanlara vekillik eden), 94. Velî (dost, yardımcı, destekçi), 95. Zahir (her şeyde beliren, tüm yaratıklarda kendisinden izler-işaretler bulunan).

Kur'an, Allah'ın bileşik isim-sıfatlarına da yer vermektedir: 1. Allâmu'l-Guyûb (gaybları en iyi bilen. 9/78), 2. Şedîdü'1-Ikâb (gerektiğinde şiddetli azap eden. 2/196, 211; 5/ 2, 98; 8/13, 25, 48, 52; 59/4, 7), 3. Şedîdü'l-Azâb (azabı şiddetli olan. 2/165) 4. Zül Kuvveti'il-Metîn (sarsılmaz, bozulmaz kuvvetin sahibi. 51/58), 5. Serîu'l-Hisab (hesabı çabucak gören. 3/19, 5/4; 40/17), 6. Zü'1-Fadl: Bağış ve lütuf sahibi. 2/105; 3/74, 152), 7. Zû intikam: İntikam alıcı. 3/4; 5/95)

KUR'AN'IN ALLAH'ININ TEMEL EYLEMLERİ

1. İnsan hayatında, insanın bir biçimde paydaş olmadığı hiçbir şeyi yapmaz:

İyi de olsa yapmaz, kötü de olsa yapmaz. "Yehdî men yeşâu, yudıllü men yeşâu" mucize beyanı, bunun iki kelimeyle ifadesidir. Onlarca yerde geçen bu tabir, esrarlı bir cümledir. O şekilde yapılandırılmıştır ki, bir şeyi hem Tanrı'nın hem de insanın yaptığını ifade eder. Nitekim biz, *'Türkçe* Mealimizde, eğer aksini gösteren bir karine yoksa, gramatik yapının verdiği imkânı kullanarak tercümeyi bu şekilde yaptık. Örneğin, "Yehdî men yeşâu", şöyle tercüme edilmek gerekir: "Dilediğini/dileyeni hidayete erdirir." Aynı gramatik yapıyla kurulmuş olan "Yudıllü men yeşâu" cümlesi ise şöyle çevrilmelidir: "Dilediğini/dileyeni saptırır." (3/129; 5/40)

Bu ikili anlam, cümledeki 'yeşâu' (o ki ister) fiilinin öznesinin hem Tanrı hem de insan olabilmesi imkânından kaynaklanmakta-

dır. Anıları fiilin öznesi olacak zamir hem Tanrı kelimesine gidebilmekte hem de 'men' (insan) kelimesine. Doğrusu, zamirin her iki kelimeye de gitmesidir ki kelamın mucizeliği de buradadır. Kelam öyle düzenlenmiştir ki, bir fiili Tanrı ile insanın birlikte gerçekleştirdiklerini zorunlu olarak ifade ediyor.

Kur'an demek istiyor ki, insan varoluşunda yer alan her fiil tek başına ne Allah'a nispet edilebilir ne de insana. Fiil, Tanrı ile insanın ortak eseridir. Şöyle: İnsan ister, Tanrı yaratır. Yani sonucun doğması için hem Tanrı'nın hem de insanın devreye girmesi kaçınılmazdır. Tanrı'nın devrede olması, Tanrı'nın mutlak kudret olmasının gereğidir; insanın devrede olması ise insanın sorumluluğunun icabıdır. Varlık ve yaratılıştaki oluş düzeni bu olduğu için, bu düzenin bir tür prospektüsü olan Kur'an'daki kelam düzeni de ona uygun kurulmuştur.

2. Hayatı ve oluşu uzaktan seyretmez, onların içinde bizzat yer alır:

Kur'an'ın Allah'ı, kilisenin tanrısı gibi bir 'logos' (kelime) değildir. Yapıp-eden, sürekli yaratan, sürecin bizzat kendisi olandır. Kur'an'ın Allah'ının elbette ki bir dikey yanı, bir kelime yanı vardır ama hepsi bu değildir. O'nun bir de ve daha öncelikli olarak yatay yanı vardır. O, teolojiden çok sosyolojinin konusudur. Allah sadece fiil olmakla da kalmaz, 'her an yeni bir iş ve oluşta' yer alır. (Rahman, 29)

Kur'an mesajının bu en hayatî noktalarından birini biz, konusunda bir devrim kitap olduğuna inandığımız *'Küresel Âfetler'* adlı eserimizde şöyle değerlendirdik:

Kur'an'ın bize tanıttığı evren işi bitmiş, yaratıcısı tarafından uzaktan seyredilmek üzere bir kenara konmuş bir yapı değildir. Onun bağrında yeni yeni doğuş ve oluşların rüyaları saklıdır ve o rüyalar her gün yeni oluşlara vücut vermektedir.

Kâinat sonsuz değildir ama, sınırlı da değildir. O her an büyümekte, olmakta ve yenilenmektedir.

Dahası var: Kur'an, evreni, doğayı Tanrı'nın yüzü ilan etmektedir. Şu anlatıma bakın:

"Doğu da batı da yalnız Allah'ındır! O halde, nereye dönerseniz orada Allah'ın yüzü vardır. Allah Vâsi'dir, sürekli genişler/varlığı sürekli genişletir; Alîm'dir, her şeyi en iyi bilendir." (Bakara, 115)

Kur'an, doğayı Allah'ın vücudu gibi görür.

Allah, süreci sadece izlememekte, sürecin bizzat içinde yer almakla da kalmamaktadır; Kur'an'a göre Allah, sürecin bizzat kendisidir.

O'nun isim-sıfatlarından biri 'Vâsi'dir ki genişleyen demektir. Geleneksel yorumculuk, birçok konuda yaptığını burada da yapmakta ve bu isim-sıfatı genişleyen değil de genişleten diye tercüme etmektedir.

Kur'an öyle demiyor. 'Genişleten' anlamında ve yine aynı kökten bir kelime Kur'an'da zaten var. O kelime 'mûsî' sözcüğüdür.

Cenabı Hak, bu 'mûsî' sözcüğünün çoğulu olan 'mûsiûn' kelimesini Zâriyât suresi 47. ayette kullanarak şöyle buyuruyor:

"Göğe gelince, onu biz ellerimizle kurduk. Hiç kuşkusuz, biz, genişleticileriz. Yeri de biz döşedik. Ne güzel döşeyicileriz! Her şeyden iki çift yarattık ki düşünüp anlayabilesiniz." (Zâriyât, 47-49)

Yüce Tanrı, bu ayette 'Ben' yerine 'Biz' kelimesini kullanıyor. Böylece evrendeki varlıkların tümünü kendiyle birlikte anarak hem onları onurlandırıyor hem de kendisinin sürecin içinde ve doğayla iç içe olduğuna vurgu yapıyor. Bu demektir ki, doğayı taciz ve tahrip, Allah'ı tacizdir.

Yüce Yaratıcı, kendisini, hem genişleten hem de genişleyen yani süreci hem idare eden hem de sürecin bizzat kendisi olan bir kudret olarak tanıtmaktadır.

O halde, Kur'an penceresinden bakarsak şunu söylemek zorundayız: Doğaya yapılan müdahaleler Allah'ın iradesine uygun ve doğanın tahribinden, doğayı taciz etmekten uzak müdahaleler olmalıdır. Kur'an, özel bir sebep vesilesiyle bir tespit yaparken, kendine özgü tarz ve üslûp içinde şu hayatî ilkeyi ifadeye koymaktadır: Her kesilen ağaç Allah'ın izniyle kesilmelidir. Şöyle deniyor:

"Bir hurma ağacını kestiniz, yahut onu kökleri üzerine dikili bıraktınızsa, bu Allah'ın izniyledir; yoldan çıkmışları rezil etmesi içindir." (Haşr, 5)

İnsanlık, tabiata, suya, ormana, dağa, taşa ağaca, çimene müdahalenin bir tür Yaratıcı'nın vücuduna müdahale anlamına geldiğini, Kur'an'dan vaktinde öğrenebilseydi bugünkü dünyanın kaderi çok başka olurdu! Ne yazık ki öğrenememiştir. Kur'an'ın mümini olduklarını söyleyenler de öğretememiştir. Çünkü 'Kur'an'ın mümini' olduklarını söyleyenler, yüzyıllarını, esas cihadın bu hakikatleri öğretmek olduğunu anlamak için gayret sarf etmek yerine, talan edecekleri hazinelerin hangi ülkelerde bulunduğunu teftişle geçirdiler.

Ve geldikleri nokta ortada: Yaptıkları hataların ve kötülüklerin cezasını, torunları, kahır ve perişanlık altında inleyerek ödüyor.

3. Peygamberler dahil, hiç kimseye vekâlet vermez:

"Allah bize yeter! Ne güzel Vekîl'dir O!" (Âli İmran, 173)

Kur'an'ın mahbatı (indiği benlik) olan Hz. Muhammed de dahil, hiç kimse insanın vekili olma hak ve yetkisine sahip kılınmamıştır. Bu hak, sadece Allah'ındır:

"De ki, 'Ben sizin vekiliniz değilim." (En'am, 66)

"Allah dileseydi, şirke batmazlardı. Biz seni onlar üzerine bekçi yapmadık. Sen onlara vekil de değilsin." (En'am, 107; Zümer, 41)

"Ben size vekil değilim." (Yunus, 108)

"O'nun berisinden veliler edinenlere gelince, onlar üzerine gözcü de Allah'tır. Sen değilsin onlara vekil." (Şûra, 6)

4. Şirk dışında her günahı affeder:

Kur'an'ın tanıttığı Allah'ın temel niteliği ve temel faaliyeti, af ve merhamettir. Kendisiyle ilgili temel ilkeyi şöyle vermektedir:

"Şöyle buyurmuştur: 'Benim azabım var; ona dilediğimi çarptırırım. Rahmetime gelince, o her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. Ben

onu; sakınıp korunanlara, zekâtı verenlere, ayetlerimize inananlara yazacağım." (A'raf, 156. Ayrıca bk. Hac, 60, 65; Ahzâb, 24; Zümer, 53; Hucurât, 12)

Affının ve rahmetinin genişliği, O'nun huzurunda ümitsizliğe yer bırakmaz. Ümitsizliği yasaklamaktadır, (bk. 39/53)

Ne var ki, şirk, bir günah değil de O'na düşmanlık olduğu için (bk. Tevbe, 114) şirk içinde ölüp gidenleri affetmeyecektir. Nisa 48 ve 116. ayetler bu kuralın ifadesidir:

"Şu bir gerçek ki, Allah kendisine şirk koşulmasını affetmez, bunun dışında kalanı/bundan az olanı dilediği kişi için affeder. Allah'a şirk koşan, gerçekten büyük bir günah işlemiştir."

5. *Bazı seçkin hizmetlerin sahiplerine, 'yoktan varedilenlerden yeni sentezler yapma' anlamında 'yaratıcılık' vasfı vermektedir.*

Önce şunu bilelim: Müminûn suresi 14. ayet, birden fazla yaratıcıdan söz ediyor:

"Yaratıcıların en güzeli olan Allah'ın kudret ve sanatı ne yücedir!"

Bu 'ikincil yaratıcılık' nedir?

Kur'an'ın bir başka beyanı bize bu konuda ışık tutabilir: Kur'an, birkaç kez, 'Allah'ın yardımcılarından ve O'na yardım etmekten söz ediyor. (22/40; 47/7) Şaşmaz gerçeği Allah bilir ama Allah'a yardım anlamına alınacak büyük işler başaranlar, biraz önce değindiğimiz yaratıcılığa mazhar olanlardır denebilir. Bu konuda, belki de bütün zamanların en güzel teolojik açıklamasını, 20. yüzyılın dâhi ilahiyatçısı Paul Tillich (ölm. 1965) yapmıştır diye düşünmekteyiz. Şöyle diyor:

"Eğer yaratıcılıkla kastedilen, yeniyi varlık alanına sürmekse insan her yönden yaratıcıdır: Kendisi açısından, dünya açısından, eşya ve kavramlar açısından... Ama eğer yaratıcılıkla kastedilen henüz varolmayan şeyin varlık alanına sürülmesi ise tanrısal ve beşerî yaratıcılıklar kesin çizgilerle farklılaşır. İnsan, elindeki malzemeyle, o malzemelerden tamamen farklı sentezler yaratabilir. Bu anlamda bir yaratma, esasında bir 'dönüştürme'dir. Tanrı ise gelişmeye müsa-

it yeni sentezlerin malzemesi olacak varlıkları yaratır. Tanrı, insanı yaratır ve ona hem kendini hem de yaşadığı dünyayı yeni biçimlere sokacak dönüşümleri sağlama imkânı verir. İnsan, sadece kendine verilen malzemeyi dönüştürme anlamında yaratıcıdır. Başka bir deyişle, Tanrı birinci derecede ve aslî anlamda Yaratıcı'dır; insan ise ikincil varoluş anlamında bir yaratıcıdır." (Tillich, Systematic Theology, 1/256)

6. Meleklerden ve insanlardan elçiler seçer:

Allah, melekler diye andığı gözle görülmez kuvvetlerden, tabiat kuvvetlerinden ve nihayet insanlar arasından elçiler seçmektedir. Bu seçim, bir istifa ile yani seleksiyonla yapılmaktadır. Yani elçiler, her varlık kategorisinin en mütekâmilinden seçilmektedir. Bu noktada temel ilkeyi koyan ayet şöyle demektedir:

"Allah, meleklerden de resuller seçer, insanlardan da. Şüphesiz ki, Allah Semi' ve Basîr'dir." (Hac, 75)

Mesela rüzgârların risalet yani elçilik görevi yaptıkları bildiriliyor. (15/15; 30/46, 48, 51; 33/9; 41/16) Bu elçileriyle birlikte yürüttüğü işleri anarken 'ben' yerine 'biz' demektedir. Bu onları tazim içindir. Bunlar O'nun ortağı değil, emir erleridir. Ancak O, yine kendi ifadesiyle 'yardımcıları' olarak gördüğü emir erlerini şereflendirmek için onları kendisiyle ve kendisini onlarla birlikte anarak 'biz' tabirini kullanıyor.

Üzerinde olduğumuz mesele, bize göre, alanında bir devrim kitap olan *'Küresel Âfetler'* adlı eserimizde şöyle açıklanmıştır:

Kur'an, Cenabı Hakk'ı konuşturduğu birçok yerde, Yaratıcı'ya 'Ben' dedirtmesi beklendiği halde 'Biz' dedirtmektedir. Örneğin, Kaf 16'da insana şahdamarından daha yakın olduğunu söyleyen Yüce Yaratıcı 'Ben' dememiş, 'Biz' demiştir. Bunun sebebi ve hikmeti nedir?

Kur'an, şirki, yani Allah'a sayıda veya tasarrufta ortak koşmayı en büyük zulüm ve en büyük düşman ilan eden bir kitaptır. Hal böyle iken, neden Cenabı Hak birçok yerde, özellikle yapıp etmelerini ifadeye koyarken 'Ben' yerine 'Biz' demektedir?

Bizim bu olgudan çıkardığımız sonuç şudur: Allah, Fâtır'ı,

Haalik'i, Musavvir'i, Bedî'i (yaratıcısı, şekil ve suret vericisi, güzelliklerle donatıcısı) olduğu ve Muhît (kuşatmış) bulunduğu evrenin ve tabiatın kudret, sistem ve tezahürlerini kendisiyle birlikte anarak onları şereflendirmekte ve insanın bunun farkına varmasını, varlık ve tabiatla münasebetlerini Yaratıcısı ile münasebetleri cümlesinden bilmesini istemektedir.

Yaratıcı sistemin nasıl işlediğini gösteren bir örnek alalım:

Allah'ın isim-sıfatlarından biri de Haalik'tir. Yaratıcı demek. Allah, insanın yaratılma işini şöyle tamamladığını ifade ediyor: Topraktan, meniye geçirerek, meniden rahme göndererek, ardından da rahimde ona şekil ve suret vererek varlığı kıvamına ulaştırıyor. Kur'an'ın insan-Tanrı-doğa üçlüsünü nasıl kucaklaştırdığını ve bu kucaklaştırmayı tanıtırken Yüce Yaratıcı'nın 'ben' yerine 'biz' diye konuştuğunu ibretle izleyelim:

"Ey insanlar! Ölümden sonra dirilme konusunda kuşku içinde olabilirsiniz. Ama şu bir gerçek ki, biz sizi bir topraktan, sonra, bir spermden, sonra, bir embriyodan/döllenmiş bir karışımdan, sonra, ne olduğu kısmen belirli, kısmen belirsiz bir et parçasından yarattık ki, size açık seçik beyanda bulunalım. Ve sizi rahimlerde, belirlenen bir süreye kadar dilediğimiz şekilde bekletiyoruz. Sonra, sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz. Daha sonra da tam kuvvetinize ulaşmanızı sağlıyoruz. Bununla birlikte içinizden bir kısmı öldürülüyor, yine içinizden bir kısmı ilimden sonra bir şey bilmesin diye ömrün en basit ve düşük noktasına geri gönderiliyor. Yeryüzünü de sönmüş kül halinde görürsün. Nihayet, onun üzerine suyu indirdiğimizde titrer, kabanr ve her güzel/bereketli çiftten bir şeyler bitirir." (Hac, 5)

Bu aşamalarda devreye, topraktan meniye, kana, yiyeceklere, ete, süte kadar birçok doğa ve çevre unsuru girmektedir. Yani bir yaratıcı eylem, Yaratıcı'nın isim ve sıfatlarının her birinin tabiatta bir yansıma bulmasıyla birçok aşamada gerçekleşiyor.

Yaratıcı irade açısından yaratma fiili bir 'ol' emri kadar zaman alan bir anlık iş ise de matematik-astronomik zamana bağlı insan idraki için her yaratma fiili birden çok aşamanın birbirini izlediği bir süreçtir.

Hemen ekleyelim ki, zaman kelimesi Kur'an'da geçmez.

Dikkat edilsin: Yukarıda verdiğimiz ve ekolojik idrakin metafizik zeminini tespitte son derece önemli bulduğumuz Hac 5. ayette anlatılmak istenen, Yaratıcı'nın bir eylemidir. Yaratıcı bu eylemini anlatırken söze 'biz' diye başlıyor. Ardından, bu yaratma ve donatma eyleminde istihdam edilen toprak, meni, kan, et, su, hava...gibi doğa unsurlarını, kendi eyleminde pay sahibi göstererek onları onurlandırıyor. Ve bunu insana anlatıyor. İnsanın buradan ders çıkarmasını istiyor,

Allah bile tabiat ve doğal sistemlerle münasebetini böyle kurar ve böyle açıklarken insan kim oluyor da doğayı barbar iştahlarının tatmin aracı görerek egoistçe horluyor, kirletiyor, taciz ve tahrip ediyor?!

Kur'an, bu aşamaların Allah tarafından ifade edilmesinde 'ben' yerine 'biz' demeyi tercih ediyor. Sebep şudur: O aşamalarda devreye giren, başka bir deyişle, Yaratıcı'nın emrini yerine getiren varlıklar, planlar, sistemler bizzat Yaratıcı tarafından dikkate alınmakta ve Yaratıcı, onları kendisiyle birlikte anarak, muhatabı olan insanı bu beraberliği fark etmeye çağırmaktadır.

Demek ki Kur'an, şirk kokusu çıkmasın diye, dolaylı ve tevhit ilkesiyle barışık bir ifade kullanarak şunu demek istiyor: Allah, insana şahdamarından daha yakındır demek, insanın Allah ile beraberliğinin esası, tabiatla kaynaşma ve birliktelikten ibarettir demektir. Bunun zorunlu sonucu şudur:

İnsan, tabiatı taciz ettiğinde Allah'ı taciz etmekte, tabiattan koptuğunda Allah'tan kopmakta, tabiata gaddar ve egoistçe yaklaştığında Allah'a karşı gaddarlık ve egoistlik yapmış olmaktadır. Kur'an'ın, sık sık kullandığı 'Allah'ın ayetlerine karşı mücadele' veya 'Allah'ın ayetlerini nankörlükle örtmek' işte budur. Geleneksel dinciliğin sandığı gibi, sadece Kur'an ayetlerini yalanlamak veya onlara iman etmemek değildir. İşin bu yanı, Kur'an'ın esas aldığı bütünün küçük bir parçasıdır.

Allah'ın kendisinden söz ederken 'ben' yerine 'biz' demesi meselesinde başka bir izah tarzı mümkün görülmüyor. Akla gelen öteki izah, paganist bir izah olmak zorundadır. Temel mücadelesi şirke karşı olan bir kitaba, o izahı yakın tutmak söz konusu edilemeyeceğine göre, bizim getirdiğimiz, 'varlık ve tabiatla beraberlik izahı' tek geçerli yol olarak kalıyor.

7. *Her şeyi bir ölçüye bağlamıştır, tesadüfle iş görmez:*

Bu konunun ayrıntıları burada, Sünnetullah ve Kader maddelerinde verilmiştir. Burada, sistematik gereği birkaç satırlık bir bilgi verilecektir.

Kur'an'a göre, yaratılış, varlık ve oluşta her şey bir ölçüye, ahenge bağlanmıştır. 'Ölçü ve ahenge bağlılık' Kur'an'da 'kader' kelimesiyle ve o kökten gelen diğer tabirlerle ifade edilir. Yine, değişmez tabiat ve yaratılış yasaları anlamında sünnetullah tabiri de kullanılmakta ve sünnetullahın asla değişmediği, değişmeyeceği bildirilmektedir.

Bu beyyinelerle önümüze konan kader kavramının temel amacı, insanın fiillerinin belirlenmiş olduğunu değil, varlık ve oluşta keyfilik ve raslantının bulunmadığını göstermektir.

Allah'ın isim-sıfatlarından olan ve Kur'an'da 39 yerde geçen Kadîr ile 7 yerde geçen Kaadir sözcükleri de kaderle aynı kökten kelimelerdir. İkisinin sözlük anlamı da 'her şeyi kudretiyle belirleyen, ölçüye bağlayan' demektir. Yine Allah'ın isim-sıfatlarından biri olan ve Kur'an'da 3 yerde geçen Muktedir sözcüğü de kaderle aynı kökten olup 'kudretiyle her şeyi bir ölçüye bağlı olarak çekip çeviren' demektir.

Allah; varlık, iş ve oluşa ilişkin yasaları hem bilir hem belirler; Allah, insanın fiillerine ilişkin sonuçları da bilir ama belirlemez. Bilmesi O'nun tanrılığının bir gereği olduğu gibi, sonuçlan belirlememesi de tanrılığın bir gereğidir. Fiillerimizin sonuçlannı bilmekle kalmayıp aynı zamanda belirlerse bu bizi sorumlu tutmamasını gerektirir. Hem belirler hem sorumlu tutarsa bu zulüm olur. Oysaki Allah zulümden arınmıştır.

Kısacası, değişmez kanunlar ve olgular anlamında kader varlık ve tabiatın yasalarıdır ki bunlara uymak ve hayatımızı bunlara göre düzenlemek bizim için zorunluluktur, (bk. 10/64; 35/43; 48/23)

8. Emriyle iradesi farklı olabilir:

Emredince, emrettiği mutlaka olur. Ama bazen irade ettiği halde emretmemekte, insanın özgür iradesine bırakmaktadır.

Mesela, Kasas 5'te, ezilenlerin başarılı olmasını irade etmekte ama emretmemektedir. İnsanın çalışanıyla çalışmayanını görmek ve ayırmak istiyor. Koyduğu yasalar gereği, emrinin aksine çalışanları da başarılı kılıyor. İnsanın çalışması, O'nun hem emrine hem de iradesine uygunsa bundan büyük mutluluk duyuyor ama adaletinin bir gereği olarak, koyduğu yasalara uygun hareket eden 'emre aykırı faaliyetleri' de amacına vardırıyor. Şunu demek istiyor: Kimin ne olduğunu, ne kadar gayret gösterdiğini görmek istiyorum. (29/3, 11; 47/4)

Dış eylemler de her şeyi ifade etmemektedir. Allah kalpleri de imtihan etmektedir. Fotoğraf yetmez, (bk. Hucurât, 3). O, O'na gerçekte kim hizmet ediyor, yardım ediyor onu perdenin arkasından dikkatle izliyor. Perdenin arkası önemli O'nun için. (bk. Hadîd, 25) Ama sonuçta O'nun resulleri galip gelecektir. Bu onun yeminli vaadidir, (bk. Mücâdile 21)

9. Mekân tutmaz:

Bunu, 'bütün mekânları kuşatan bir Rabdir' diye de ifade edebiliriz. Anlatılmak istenen şudur:

Kur'an'ın tanıttığı Allah, ne ibadet için ne de diyalog için mekân arar. Bir kere, insana şahdamarından daha yakın olduğu için insan bakımından Allah'la diyaloga, O'na ibadete mekân gerekmez. İnsan dışındaki varlıklar açısından baktığımızda durum şudur: 'O, her yanda vardır' demek yetmez; 'Her yanda O vardır' demek gerekir. Nereye dönersen orada O'nu görebilmen gerekir. (2/115) Göremiyorsan, bu O'nun değil, senin noksanlığındır.

10. Haram para istifleyenlere harp ilan eder:

Kur'an, 'harp' kelimesini doğrudan kullanarak, emek karşılığı olmayan mal artışı peşinde olanları Allah ve Peygamberin savaş açtığı kişiler' olarak tanıtmaktadır. İbadet eksiği olan herhangi bir insan için böyle bir tehdit yoktur. Şunu da bir Kur'an nüktesi olarak ekleyelim:

Harp kelimesinin kullanıldığı dört yerin birinde de Yahudilerin 'harp ateşini yakmaları' dile getirilmiştir. (Mâide, 64) Zaten, harp ateşini yakmakla 'emeksiz para kazanmak' arasında ezelî-ebedî

bir bağ vardır. Mâûn suresi, işte bunun içindir ki mal tutkusuyla kamunun haklarına musallat olanları, namaz-niyazlarına rağmen dini inkârla suçlamıştır. Bakara 279'u dikkate alarak, Mâûn ihlali yapan suçluların, delâlet yoluyla, Allah'la savaşmakta olan bedbahtlar olduğunu söyleyebiliriz.

Bakara 279, emeklerinin karşılığı olmayan paraları ceplerine indirenlerin Allah ve Peygamber'le savaşmakta olduklarını şöyle ifade ediyor:

"Eğer ribadan geri kalanı bırakmazsanız, Allah ve resulünden bir harp ilanını duymuş olun. Tövbe ederseniz, mallarınızın esasları/ana paralarınız sizindir; ne zulmeden olursunuz ne de zulme uğratılan."

Ayette, ribadan gelen mal ve paranın bırakılması istenmektedir. Riba, Râgıb-ı Isfahanî'nin de ifadesiyle 'kapitaldeki her türlü haksız artıştır.' Faiz de bunun türlerinden biridir. O halde, Bakara 279'a göre, parasında herhangi bir haksız artışa sebebiyet verenler, Allah'a ve Peygamber'e harp açtıklarını bilmelidirler. Bu demektir ki, emeğinin karşılığı olmayan mala ve paraya sahip olanlar, Allah'ın düşmanıdır. Allah'ın düşman ilan ettiği kişiler veya ekipler namaz kılsalar/ibadet etseler ne, kılmasalar ne! Şu kadar kılsalar ne, bu kadar kılsalar ne!

11. Yaratması devam etmektedir:

Dünya küçülürken evren büyümektedir. Evrende yeni yeni galaksiler keşfedilmekte, bildiğimiz evren sürekli büyümektedir.

Evrenin ve yaratılışın/yaratılmışların sürekli büyümekte/artmakta olduğu yolundaki anlayış Kur'an'm açıkça ifade ettiği gerçeklerden biridir. Evrendeki büyüme, doğrudan doğruya Zâtı İlahî'ye nispet edilerek, onun bir faaliyeti olarak verilmiştir. Şöyle diyor Kur'an:

"Allah yaratış ve yaratılışta dilediğini artırır." (Fâtır, 1)

Kur'an düşüncesinin en önemli noktalarından biri, bu ayette ifadeye konmuştur. Ayetin Fâtır yani yaratıcı anlamını taşıyan bir surede verilmesi de ilginçtir. Aynı gerçek, Nahl suresi **8.** ayette bazı hayvanlar sayıldıktan sonra şu şekilde dile getirilmiştir:

"Allah, sizin bilmediklerinizi de yaratır."

Cenabı Hak, yaratıştaki artırmayı yani yeni türler ortaya çıkarmayı hayvanlar âleminde de sürdürmektedir. Bir yandan yeni varlık planlar, galaksiler oluşurken bir yandan da yeni varlık türleri, yeni canlılar oluşmaktadır. İnsanlık bu gerçeği Kur'an'ın inişinden 1400 yıl sonra, yeni yeni fark etmeye başlamıştır. Yasîn suresi 36. ayette, Allah'ın, insanın bilmediği nice çiftler yarattığı dile getirilerek, evrende yeni yeni zıt kutup alanlarının oluşturulduğuna dikkat çekilmiştir. Zâriyât suresi 47. ayette, konuya daha ileri planlarda bakılmış ve şöyle buyurulmuştur:

"Göğe gelince, biz onu ellerimizle kurduk. Hiç kuşkusuz, biz genişleticileriz."

Burada kullanılan 'mûsi'ûn', mûsi' (genişletici) kelimesinin çoğuludur. Geleneksel müfessirlerin bu kelimeyi, "Biz güçlüyüz" anlamında değerlendirmeleri, üzerinde olduğumuz Kur'ansal inceliği örselemiştir.

Kur'an'ın tanıttığı varlık ve kâinat sonsuz değildir ama sınırlı da değildir. Oluş bir süreç halinde hâlâ yeni varlıklar, boyutlar ve imkânlar ortaya çıkarmaya devam etmektedir. Varlığın bağrında yeni oluş ve imkânlara sürekli vücut veren yaratıcı bir rüya saklıdır, Kur'an'ın tanıttığı evren her şeyi olup bitmiş, defteri durulmuş, hikâyesi noktalanmış bir kütle, bir eşya yığını değildir. O, hep yenilenmekte ve sürekli olmaktadır. Bu yenilenme ve oluşta, başka bir ifadeyle bu süreçte, Yaratıcı, oluşun bizzat içindedir. Zâriyât suresi'ndeki ayet bu noktayı da Kur'an'a özgü bir kelam harikasıyla vermiştir. Orada şöyle denmektedir:

"Gökleri biz ellerimizle kurduk."

Müfessirler bu kelimeyi de kuvvet anlamında değerlendirerek bir Kur'ansal inceliği daha heder etmişlerdir. Oysaki ayette, 'ellerimizle' beyanının eklenmesi farklı bir gerçeğe dikkat çekmektedir. O gerçek, Yaratıcı'nın sürecin-faaliyetin bizzat içinde olduğu gerçeğidir.

Kur'ansal düşüncenin son yüzyıllarda yetişen en büyük temsilcisi Pakistanlı şair-düşünür Muhammed İkbal (ölm.1938), şuraya kadar verdiğimiz gerçeği ilk fark eden Müslüman düşünür

olmuştur. Ne var ki, İkbal, bizim dört ayete dayandırdığımız tespiti sadece Fâtır süresindeki ayete dayandırabilmiştir. İkbal'in, ilahiyatçı olmaması bunun makul karşılanmasını gerektirir. Bu konuda ayrıntılar için, bizim, *Kur'an'daki İslam* adlı eserimizin, anılan ayetleri açıklayan bölümlerine bakılabilir.

Yaratış fiilinin devamı, yeni 'şeyler' yaratmanın yanı sıra eski yaratılmışların yenilenmesi şeklinde de olmaktadır. Yunus 34, Ankebût 19 ve Rum 11. ayetlerde şöyle deniyor:

"Allah! Yaratışı başlatır, sonra onu çevirip yeniden yaratır. O halde, nasıl oluyor da başka bir yöne döndürülüyorsunuz?"

"Hiç görmediler mi, Allah, yaratmayı nasıl başlatıyor, sonra onu tekrarlıyor/yeni baştan yapıyor. Kuşkusuz, bu, Allah için çok kolaydır."

"Allah yaratışa başlar, sonra onu varlık alanından çekip tekrar yaratır. En sonunda O'na döndürülürsünüz."

12. Mülkünde ortak kabul etmez:

Bir Kur'an terimi olarak mülk mülkiyet ve saltanatı aynı anda ifade etmektedir. Ve Kur'an, onlarca ayetinde bu anlamda olmak üzere mülkün münhasıran Allah'a ait olduğunu bildirmektedir. Bu, yine Kur'an'ın tabirleriyle, halk (yaratış) kadar emrin (hayatı çekip çevirmenin) de Allah'ın tekelinde olduğunun ifadesidir. Yani Kur'an'ın Tanrı'sı, bazı filozofların Tanrı anlamında kullandıkları 'ilk muharrik' kuvvetten tamamen farklı bir kudrettir.

Bu konuda ayrıntılar için burada, Mülk maddesine bakılmalıdır.

13. Aklını işletmeyenlerle iman etmeyenler üstüne pislik indirir:

Kur'an, gündem yaptığı hiçbir günah ve hata için böyle bir cezalandırma öngörmemiştir. Tanrı tarafından üstlerine pislik atılanlar, imansızlarla aklı işletmeyenler (akla sahip olmayanlar değil) olarak belirlenmiştir. En'am 125 ile Yunus 100. ayetler açık konuşuyor:

"Allah, pisliği, iman etmeyenler üzerine bırakır."

"Allah, pisliği, aklını işletmeyenler üzerine bırakır."

14. İnsana her şeyden yakındır:

Bu tanrısal faaliyeti ilkeleştiren temel ayet Kaf suresi 16. ayettir:

"Biz, insana şahdamarından daha yakınız."

Şu ayet de bu tanrısal faaliyeti pekiştirici bir beyandır:

"Görmez misin ki, Allah, göklerde olanları da yeryüzünde olanları da bilir. Üç kişi, aralarında fısıldanmaya görsün, dördüncüleri O'dur; beş kişi fısıldaşmaya görsün altıncıları O'dur. Bundan az da olsalar çok da olsalar, O mutlaka onlarla beraberdir; nerede bulunurlarsa bulunsunlar. Sonra onlara, yapıp ettiklerini kıyamet günü haber verecektir. Allah her şeyi bilmektedir." (Mücâdile, 7)

Bu faaliyet iki boyutlu bir anlam taşır:

a) Allah'ın insana yakınlığı, diğer varlıkların insana gösteremeyecekleri bir yakınlıktır,

b) Allah'ın insana yakınlığı, O'nun diğer varlıklardan hiçbirine göstermediği bir yakınlıktır.

Allah, böylece, insanla kendisi arasında herhangi bir yakınlaştırıcıya, aracıya gerek kalmadığını bildirmektedir. Çünkü insanla Allah münasebetinde 'ara' yoktur ki, aracıya ihtiyaç duyulsun. İnsan-Allah diyalog ve ilişkisinde ara ve aracı kavramları şirkin kavramlarıdır. Kur'an bu kavramları, Zümer suresi 3. ayette birer şirk unsuru olarak eleştiriyor.

15. Temel düşmanı zalimler ve zulümdür:

Kur'an, bir tek düşman göstermektedir: Kavram olarak zulüm, kişi olarak zalim. İlke son derece açıktır:

"Zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur." (Bakara, 193)

Şirk bile, bir zulüm olduğu için düşman ilan edilmiştir. Bunun

bir anlamı da şudur: Kur'an, inanç yüzünden düşmanlık ve savaşa izin vermez. Zulüm ve tasallutta bulunmamış yabancı inanç sahiplerine savaş açmak şöyle dursun, onlara iyilik yapılması bile teşvik edilmiştir:

"Allah sizi, din konusunda sizinle savaşmamış ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan men etmez. Allah, adaleti ayakta tutanları sever. Allah sizi; ancak din hakkında sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran, çıkarılmanıza yardım eden kimselerle dost olmaktan/onları işlerinizin başına geçirmekten yasaklar. Onları dost/yönetici edinenler, zalimlerin ta kendileridir." (Mümtehine, 8-9)

Demek ki, kavganın sebebi ve gerekçesi, inanç ve toprağa tasallut yani zulüm olacaktır, başka inançta olmak değil.

Kavga ve düşmanlık, zulüm yüzündendir, öyle olmalıdır. Başkalarına din kabul ettirmek için yapılan savaş Kur'an'ın onaylayacağı bir savaş değildir. Savaş, vücudu tek, başı iki tane olan zulme karşı verilecektir. Zulmün bir tek vücudu, iki başı var. Bu başlardan birincisi despotizm ve ceberut yani hakları ihlal, ikincisi şirktir. Şirkin en kahpe ve zararlı olanı da riyakârlıktır. Riyakârlığın dış kimliği çok çeşitli olabilir, hatta Müslüman da olabilir. Nitekim, Mâûn suresi mücrimleri namazlı-niyazlı müşriklerdir. Riyaya bulaştıkları için namazları onları müşrik ve melun olmaktan kurtaramamıştır. Bu konuda ayrıntılar için bizim *'Mâûn Suresi'* adlı eserimiz okunabilir.

O halde Kur'an mümini, mesela kendi dininin nüfus kâğıdını taşıyan bir örtülü müşrike karşı kavga verecektir ama başka bir dinin kimliğini taşıyan ama zulme (hak ihlali ve şirke) bulaşmayan birine karşı kavga vermeyecektir.

16. Hiç kimseye zulmetmez:

însan hayatı zulümlerle, dünya zalimlerle doludur. Kur'an dininin biricik düşmanı da zulüm ve zalimdir. Düşman hedef ilan edilen şirk de bir zulümdür. Hem de büyük bir zulümdür.

"Şirk gerçekten büyük bir zulümdür." (Lukman, 13)

İnsanlık tarihi, özellikle dinler çevresinde oluşan tarih, bir anlamda da zulümlerle mücadelelerin tarihidir. Ne var ki, bu zulümlerin hiçbiri Allah'ın iradesinin ve eyleminin eseri değildir. Zulümlerin tümü insan elinin eseridir.

"İnsanların ellerinin kazanmış oldukları yüzünden denizde ve karada bozgun çıktı. Allah onlara, yaptıklarının bir kısmını tattırıyor ki, geri dönebilsinler." (Rum, 41)

"Size gelip çatan her musibet, ellerinizin kazandığı yüzündendir. Allah birçoklarını da affediyor." (Şûra, 30)

İnsanın maruz kaldığı zulümlerin tümü, bizzat insanın üretimidir, (bk. 8/51; 9/70; 10/44; 29/40; 30/9; Ayrıca bk. 13/11; 17/97; 18/17)

Zalimlerin başbuğları olan Firavunlar da insanın eseridir.

"İşte, toplumunu böyle küçümseyip horladı da onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar yoldan sapmış bir toplum idiler. Onlar bizi bu şekilde öfkelendirince, biz de onlardan öç aldık; hepsini suya gömü verdik." (Zühruf, 54-55)

Görülen zulümler, mazlum sanılanların önceki iktisaplarının karşılığı olabilmektedir. (22/10)

Zulüm konusunda ayrıntılı bilgi, burada 'Zulüm' maddesinde verilmiştir.

Nahl 61 ve Fâtır 45'de gösteriliyor ki, Allah, insanın ürettiği zulümlerin birçoğunu da affediyor.

"Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize isabet etmez." (Tevbe, 51) beyanı nasıl izah edilecek?

Allah, kanunları, kuralları koyar. O'nun yazdığı budur. Elbette ki O'nun yazdığından başkası olmaz. Siz o kanunların hangisini işletirseniz başınıza o kanunun sonucu gelir.

17. Tüm insan haklarının kaynağıdır ve tüm haklar, insana insanın değil, O'nun armağanıdır:

İnsanın sahip olduğu temel haklar, insana insanın lütfu değildir, Allah'ın lütfudur. Dahası var, Kur'an bu hakları, doğrudan doğruya Allah'ın bir lütfu olarak göstermek yerine Allah-insan arası bir sözleşmenin ürünü olarak göstermiştir. Böylece insanın, hakları bağışlayan, lütfeden bir güç olarak düşünülmesine giden yolları baştan kapatmıştır Kur'an'a göre, insan ruhuyla Allah arasında ezelde yapılmış bir mukavele (mîsak) vardır ve dünya hayatı bu mukavelenin icra yeridir. Kur'an, insanı bu mukaveleyi unutmamaya ve şartlarını yerine getirmeye çağırmaktadır. (Ayrıntılar için bk. burada, Mîsak mad.)

İnsanın varlık yapısında Allah'ı bilme yetisi, bir yaradılış gerçeği halinde mevcuttur. Kur'an böylece, insanın bütün iyiliklere ve güzelliklere yaratılıştan yetenekli ve hazır olduğunu, ahlaksal yükümlülüğün ve insan haklarının temelinde Allah huzurunda akdedilmiş bir ezelî mukavelenin bulunduğunu göstermektedir.

Anlaşılan o ki, insan hakları ve bu haklara ilişkin evrensel ilkeler insana, insanın bir bağışı değil, Yaratıcı'nın ezelden verdiği öz imkânlardır. Bu hak ve imkânlar, dünya planında anlam ifade eden ırksal, renksel, dinsel, bölgesel ayrımlarla belirlenemez, sınırlanamaz. Kur'an, bu işin, yaratılan ile Yaratan arasında, daha ilk anda bir antlaşma ile karara bağlandığını söylemektedir. Güzele ve iyiye yönelişin, ahlaksal davranışın temeline böyle kozmik ve zaman öncesi bir mukavelenin konmuş olması, insanı, onur burcunun ve yaratılıştan temiz ve yüce olduğuna ilişkin şuurun doruk noktasına çıkarır.

Mîsak kavramı şunu da göstermektedir: Allah'ın, insanî 'ben'den ayrı düşünülmesi Kur'an'a uygun bir davranış olamaz. Meseleye ister bu âlemden geriye doğru bakalım ister ezelden bu âleme doğru bakalım değişen bir şey olmayacaktır. Allah ile insanın daima birlikte düşünülmesi, Kur'an'ın kaçınılmazlarından biridir.

Bu âlemden baktığımızda görünen şu: Allah, insana şahdamarından daha yakındır. (Kaf, 16) Yani Allah ile insan arasında birinden veya birilerinden (şirk dini, yedek ilahlarını savunurken bu birilerine 'şefaatçılar ve yaklaştırıcılar' demektedir) söz etmek şöyle dursun, 'ara'dan bile söz edilemez. Çünkü Kur'an, insanla Tanrı münasebetinde 'ara' bırakmamıştır. Ara olmadığına göre aracı ve şefaatçi da söz konusu edilemez. Edilirse bunun adı, tartışmasız-tevilsiz şirk olur.

Ezelden başlayıp bu âleme doğru bakarsak durum yine aynıdır: Cenabı Hak ezelde insan ruhunu muhatap alıp ona, bizzat kendisi, yani aracısız soru sormuş, insan bu soruya olumlu cevap vermiştir. Yani Tanrı, ezelde, ruhlar âleminde de insanla münasebetini arasız ve aracısız yürütmüştür.

Hal böyle olunca, Enel Hak demek, insanın sadece hakkı değil, görevidir. İnsan varlığının bu Kur'ansal 'ben'ini saltanat hesaplarını rahat yürütmek için bastırıp boğanlar Enel Hak söylemine elbette karşı çıkacaklardı. Bu yüzden biz, Enel Hak'ı, benliği bastırılan insanın 'Kur'anî isyan'ı olarak görmekteyiz. Gerçekten de, Enel Hak kavramı insan hakları bağlamında üzerinde ciddiyet ve ehemmiyetle durulması gereken bir kavramdır. Bu konu, İslam tasavvuf ve düşünce tarihinde ilk kez, *'Hallâc-ı Mansûr'* adlı eserimizde bizim tarafımızdan incelenmiştir. Ayrıntılar için, o eserin özellikle, 'Hallâc'ın Düşünceleri' başlığını taşıyan Yedinci Bölüm'üne bakılmalıdır.

18. Güç yetirilmeyecek yükümlülük koymaz:

İslam fıkhı, bu Kur'ansal-tanrısal ikeyi şu güzel ve etkili cümleyle ifadeye koymuştur:

تَكْلِيفُ مَا لَا يُطَاقُ

"İslam'da teklifi mâlâyutaak (güç yetirilemeyecek yükümlülük) yoktur."

İlkeyi ifade eden ayetler şöyle demektedir:

"Allah, hiçbir benliğe, gücünün yeteceğinden daha azını yüklemenin dışında bir teklifte bulunmaz." (Bakara, 286)

Tabire dikkat edilsin: 'Gücünün yeteceğinden daha azını yüklemenin dışında...' Yani Cenabı Hak, insana gücünün yeteceğini bile yüklemiyor; onun daha altında bir yükümlülük getiriyor. Bu da onun esas aldığı, 'rahmet ve kolaylığın egemenliği ilkesi'nin bir gereğidir.

19. Kolaylığı esas alan ve isteyen bir kudrettir:

Kur'an'ın Allah'ı, aynen rahmeti kendisi üzerine yazdığı gibi, kolaylık istemeyi de yazmıştır. O, güç yetirilemeyecek yükümlülük koymamanın yanında, her zaman 'en kolay' olanı tercihi

de sevimli bulmakta, en kolay olanı istemektedir. Bir konuda, bir işte biri kolaylık, diğeri zorluk ifade eden iki şık bir araya geldiğinde o daima kolaylığı tercih etmektedir. Hz. Âişe, bu tavrın Hz. Muhammed'de de aynen böyle olduğunu bildiriyor. Kur'an'ın bu noktadaki beyyineleri son derece açık ve çok dokunaklıdır;

"Allah sizin için kolaylık ister; O sizin için zorluk istemez." (Bakara, 185)

"Allah size hafiflik getirmek istiyor. Çünkü insan çok zayıf yaratılmıştır." (Nisa, 28)

"Allah size zorluk çıkarmak istemiyor. Ancak sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak istiyor ki, şükredebilesiniz." (Mâide, 6)

"Allah uğrunda O'na yaraşır bir gayretle didinin! O sizi seçmiş ve dinde size hiçbir güçlük çıkarmamıştır." (Hac, 78)

20. Şu insanları sevmez:

Başkalarının hakkına tecavüz eden azgınları (2/190; 5/87; 7/55), fesatçıları (2/205; 5/64; 28/77), gerçeği örtenleri (2/276), inkarcıları (3/32; 30/45),), zalimleri (3/57; 42/40), habire övünenleri (4/36), hainleri (4/107; 8/58; 22/38), israfçıları (6/141; 7/31), başkalarını küçük görüp horlayanları (16/23), nankörleri (22/38), şımarıkları (28/76; 31/18; 57/23)

21. Takvayı sadece kendisi nezdinde üstünlük sayar:

İlke, insanlık tarihinin en büyük devrimlerinden biri değil, en büyük devrimi olarak şöyle konmuştur:

"Hiç kuşkusuz, Allah katında en seçkininiz, takvada/dindarlıkta en ileri olanınızdır. Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır." (Hucurât, 13)

Devrimi getiren hüküm, eğer iyi niyetli iseniz açık ve kesindir

Takva yani dindarlık veya daha dindar olmak, insanlar arasında bir üstünlük ölçüsü değildir. Allah katında bir üstünlük ölçüsüdür.

Takva, insanlar arası ilişkilerde, kamusal alanda bir üstünlük ölçüsü değildir. O halde, kamusal alan, dindarlığın sergileneceği bir alan olmamalıdır. Kur'an, eğer konuyu böyle düşünmeseydi, ilkeyi getiren ayet şöyle derdi: "En asil ve en üstününüz takvada en ileri olanınızdır." Öyle dememiştir. 'Allah katında' kaydını koyarak insan hakları ve dünyevî alanı ayrı tutmuş, takvanın insan hakları alanında bir değer ölçüsü yapılmasını engellemiştir Aksini yapsaydı, Allah ile aldatılmaya bizzat kendisi yol açmış olurdu. Tam bu noktada, İslam düşüncesinin anıt isimlerinden biri ve Hanbelî mezhebinin kurucusu olan Ahmed bin Hanbel (ölm. 241/855) bize muhteşem bir Kur'an dersi vermektedir. Ahmed bin Hanbel'e sordular:

"İki adamımız var: Biri takva sahibi ama zayıf, öteki günahkâr ama güçlü. Hangisiyle gazaya çıkalım?"

İmam şöyle dedi:

"Takvası değil, gücü fazla olanla yola çıkın! Takvası fazla olanın takvası kendine, zayıflığı müslümanlara mal olur. Gücü fazla, takvası az olanın ise günahı kendine, gücü Müslümanlara mal olur!"

Kur'an vahyi, Ahmed bin Hanbel'in sözlerinde özetlenen bu anlayışı hayata iyice sokmak için din sınıfı, din kisvesi, hatta din adamı anlayışını yıkıyor. Bunların hiçbirisi yoktur, bunların hiçbirinin ifade ettiği olumlu bir anlam yoktur.

İnsanlar arası ilişkilerde üstünlük ölçüsü veya ölçüleri nedir? Kur'an bunun cevabını çok açık şekilde vermiştir. İnsanlar arası ilişkilerde üstünlük ölçüsü olarak şu üç değer esas alınmıştır:

1. Liyakat,
2. Adalet,
3. Gayret.

İşte temel buyruklar:

"Şu bir gerçek ki, Allah size, emanetleri, onlara ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah size bu şekilde ne güzel Öğüt veriyor." (Nisa, 58)

"Gerçek şu ki, insan için çalışıp didindiğinden başkası yoktur. Ve

onun çalışıp didinmesi yakında görülecektir. Sonra, karşılığı kendisine hiç eksiksiz verilecektir." (Necm, 39-41)

"Her benlik kendi kazandığının bir karşılığıdır." (Müddessir, 38)

Ahmed bin Hanbel'in yukarıda naklettiğimiz tavrı, çağdaş müfessir Seyyit Kutup (ölm. 1966) tarafından İslam adına söyleme dönüştürülmüştür. *İslam-Kapitalizm Çatışması* adıyla Türkçeye çevirdiğimiz eserinde şunu yazıyor:

"İslam'a göre, bir işte görev almaya en layık kişi, o işi en iyi bilendir. İşteki ihtisas yerine kişinin fıkıh bilgisi öne alınamaz. Hatta İslam, insanlar arasında biricik üstünlük ölçüsü saydığı takvayı bile böyle durumlarda ölçü kabul etmez. Sahabenin, İslam ruhunu en iyi kavrayanı olarak bilinen Hz. Ebu Bekir, Peygamberimizin, 'ümmetin emini' diye andığı Ebu Ubeyde'ye, halife sıfatıyla şöyle bir emir göndermiştir:

"Halid bin Velîd'i Şam'daki savaşta çarpışması için kumandan seçtim. Ona muhalefet etme. Sözlerini dinle, emirlerini yerine getir. Ben onu sana emir tayin etmekle birlikte takvada senin ondan üstün olduğunu biliyorum. Fakat onda harbi yönetecek öyle bir kabiliyet vardır ki sen bundan yoksunsun." (Seyyid Kutup, *İslam-Kapitalizm Çatışması,* 103)

Takvaya gerçekten sahip olan, ehliyet ve gayret alanında kendini ispat edip insanlar arasında bu ispata dayalı olarak saygınlık kazanacaktır. Bundan kimsenin şikâyeti olamaz. Ancak daha baştan ölçüyü takva diye koyarsanız, ehliyet ve gayreti devreye sokmak zorlaşır. Hatta belki de ehliyet ve gayret birçokları tarafından tamamen dışlanır. Çünkü takva alanı, ehliyet ve gayretin aksine, riyakârlık ve istismara en müsait alandır. Ehliyet, liyakat ve gayret ise riyakârlıkla kotarılamaz. Onlar ya gerçekten vardır veya yoktur.

Bir adam abdestsiz namaz kılıp insanlara takva gösterisi yapabilir. Hatta hiç inanmadığı halde namaz kılabilir, hacca gidebilir. Bugün birçoklarının gittiği ve bu ziyaretlerini boy boy gazete ilanlarıyla reklam ettikleri gibi. Ama aynı adam, ehliyeti olmadan şoförlük, doktorluk, mühendislik yapamaz. Belirli saatlerde iş yerine gitmeden maaş alamaz. Çek ve senedini ödemeden borcundan kurtulamaz. Sahtekârlık yaparsa üç gün sonra yakayı

ele verir, faturasını çok ağır biçimde öder. Oysaki takva adıyla sergilenen riyakârlık ve sahtekârlığın cezalandırılmasını şöyle koyun, fark edilmesi bile yıllar hatta asırlar gerektirmektedir. Bu bekleyiş sürecinde nesiller, toplumlar, medeniyetler çürüyüp yıkılmaktadır.

İbadetler, insanlar arası ilişkilerde bir biçimde üstünlük ve dokunulmazlık ölçüsü yapılırsa ibadet adına her türlü hak ihlali ve insan tacizi başını alıp gider. Bu gidiş, önce din istismarını, daha sonra din adına baskı ve şiddeti, bir adım ilerde de din adına terörü, kısacası engizisyonu getirir. İslam, tüm bu olumsuzlukların doğmasını önlemek üzere çok radikal tedbirler almıştır. Bunların belli başlıları şöyle sıralanabilir:

1. "Allah ile aldatılmayın!" emrinin verilmesi,

2. Din kıyafeti, din sınıfı, din adamı, resmi mabet, ibadette lider gibi kabul ve uygulamaların dinin bünyesinden çıkarılması,

3. Dinde baskı-zorlama ve manipülasyonun (ikrahın) yasaklanması,

4. Allah adına yönetme devrinin kapatılıp yönetimin halktan alınacak vekâlet (biat) ve halkla danışma usulü (şûra) ile yürütülmesinin ilkeleştirilmesi,

5. Hakların ancak sahipleri tarafından bağışlanabileceğinin ilkeleştirilmesi; böylece herhangi bir insanın hakkının Allah tarafından bir başka insana bağışlanmasının mümkün olmaktan çıkarılması.

Tüm bunlar, dinin-imanın-dindarlığın ve ibadetin insan hakları ihlaline araç ve bahane yapılmasını önlemenin tedbirleridir. Ne yazık ki bu tedbirler, tarihin her döneminde, dini sömürü ve aldatma aracı yapanlarca ya tamamen yok edilmiş yahut da çeşitli oyunlarla işlemez hale getirilmiştir. Günümüzde de durum ne yazık ki böyledir.

Takva kavramı istismarının mimarı ve kurumsallaştırıcısı Emevî saltanatıdır. Mısırlı düşünür Nasr Hâmid Ebu Zeyd'in de eserinde *(el-İtticâhu'l-Aklî fi't-Tefsîr, 1-46)* maharetle tespit ettiği gibi, Emevîler bir yandan Hz. Peygamber'in torunlarını katledip Ehlibeyt ocağını yerle bir ederken öte yandan, kitlenin takvaya saygısını şeytanî bir maharetle kendi saltanatlarının savun-

masında kullanmayı başardılar. İmamı Âzam'ın da mensup bulunduğu Mürcie felsefesi, ameli imanın bir parçası olmaktan çıkarırken ne yaptığını gayet iyi bildiği gibi, Mürcie'yi baş düşmanlarından biri ilan eden Emevî de ne yaptığını çok iyi biliyordu. Mürcie, ibadeti imanın bir parçası saymayan görüşüyle, tamamına yakını sefih ve sarhoş olan Emevî halifelerine destek vermiş gibi görünse de, büyük kitle nezdinde 'takvayı-dindarlığı' kullanma imkânını onların elinden alıyordu. Emevî bu imkânın yitirilmesiyle doğan zararın, sefih halifelerin savunulabilmesinden doğan yarara nispetle büyük olduğunu gördü ve Mürcie'ye cephe aldı.

Baştan başa zulüm ve sömürü üzerine oturan Emevî despotizmi, yarattığı ve yaşattığı dinsel tasavvurları, gücünü tahkim için ustalıkla kullanmıştır. Takvanın insanlar arası ilişkilerde bir ölçü olamayacağını söyleyen Kur'an'ın bu hayatî buyruğundan habersiz hale getirilmiş topluma şunu söylüyordu Emevî yönetimi:

"Bu âlemde ne varsa Allah'ın kudret ve iradesine boyun eğmiştir. İnsanî iradenin bu tanrısal güce sınır koyması söz konusu edilemez."

Emevîler bu yumuşak ve duygusal noktayı yakaladıktan sonra buna karşı çıkış ifade eden fıkhî, felsefî bütün görüşleri din dışı ilan etmek üzere güdümlerindeki ulemayı meydana sürdüler. Bu ulemanın, en saygın isimleri bile etkisiz kılmadaki şeytanî eylemlerinin nasıl yürütüldüğünü ve nasıl etkili olduğunu anlamak için sadece İmamı Âzam'ın hayat ve mücadelesini izlemek bile yeter. İş o hale getirilmişti ki, Emevînin icraatını tenkit, Allah'ın irade ve kudretini tenkit gibi algılanıyordu. Emevî yandaşı ulema diyordu ki, "Kaderin bizim tarafımızdan belirlenmiş anlamını inkâr, ümmet içine sonradan sokulmuş bir zındık fikirdir." Emevîlere karşı olanlar ise kader kavramının Emevî zulümlerini meşrulaştırmak için yozlaştırıldığını ve esas zındıklığın bu olduğunu söylüyorlardı. Bu fikri temsil edenlerin başında, öyle bazı Emevî meddahlarının iddia ettiği gibi, Mâbed el-Cühenî (ölm. 83/702) veya Gaylân ed-Dımaşkî (ölm. 120/738) değil, tabiûn neslinin her alanda ilim ve hikmet önderi sayılan Hasan el-Basrî (ölm.110/728) vardı. Hasan el-Basrî, Emevîlerin kader kavramını kendilerini savunmak üzere tefsire tabi tutmalarını değerlendirirken aynen şunu söylüyordu:

"Allah'ın düşmanları yalan söylüyorlar."

Emevîler, bu fikrin öncülerinden biri olan Mâbed el-Cühenî'yi katlettikleri halde Hasan'a neden dokunmadılar? Bilinmektedir ki, "Hasan, kaderle ilgili fikrini çağdaşı Mâbed'in felsefesi üzerine oturtmakta tereddüt etmemiştir." (Nasr Hâmid Ebu Zeyd, *el-İtticâhu'l-Aklt,* 30) Öyle iken dokunmadılar. Acaba neden? Cevap şudur: Dokunmadılar değil, dokunamadılar. "Mâbed el-Cühenî'yi öldüren Abdülmelik bin Mervân, Hasan'ı da onun yanına göndermeden rahat edemiyordu ama Hasan, şahsiyet ve zahitliğiyle kamu nezdinde öylesine büyük bir itibara sahipti ki halife, düşündüğünü gerçekleştirmeye cesaret edemedi." (Nasr Hâmid Ebu Zeyd, age. 31)

Emevîlerin, şuraya kadar anlattıklarımızla oynadıkları oyunun anlamını yine Mısırlı Ebu Zeyd çözüyor: "Emevîlerin bütün zulümleri, 'kaderi inkâr etmeme' adı altında ilahî iradeye fatura ediliyordu." (Ebu Zeyd, age. 20).

Kur'an, takva ile ilgili devrim niteliğindeki anlayışını, Zühruf suresi 35. ayetle bir kez daha teyit ve tekrar etmiştir:

"Rabbinin katındaki ahiret, takva sahipleri içindir."

Takva, Rabbin katında ölçü olduğu içindir ki, takvanın karşılığı da 'Rabbin katındaki'dir, kamu mallarından talan edilen paralar veya ABD'de CIA'nın hazırladığı çiftlik değildir.

Takva konusundaki bu belirleyici ayetler, tarih boyunca din üzerinden itibar ve üstünlük sağlamak isteyen çevrelerin baskı ve yönlendirmesiyle, Kur'an'daki anlamının ve amacının tam tersine çekilmiş ve şöyle bir Kur'an dışı ilke oluşturulmuştur: "En üstün insan, takvada en ileri olan insandır." Oysaki Kur'an. bunun tam tersini söylüyor; daha doğrusu tarihin bu zulüm kaynağı anlayışını kökünden yıkıyor. Bu konuda geniş bilgi için bizim *'Kur'an'm Yarattığı Mucize Devrimler'* (İnkılap Kitabevi. İstanbul, 2010) adlı eserimize bakılabilir.

22. Kendisinin Aldatma Aracı Yapılacağından Kaygılıdır:

Kur'an dışında hiçbir din kitabının "Allah ile aldatılmayın!" şeklinde bir emir içerdiğine tanık olamazsınız. Kur'an, insanoğlu-

nu, Allah ile aldatılmaması için uyarmakla da insanlık tarihinin en büyük devrimlerinden birini yapmıştır. Bu konunun ayrıntılı anlatımı için bizim *'Allah ile Aldatmak'* (Yeni Boyut Yayınevi, İstanbul, 2008) adlı eserimize bakılmalıdır.

ALLAH KONUSUNDA 'SADECELER SİSTEMİ'

Kur'an, Allah'ın nasıl algılanması gerektiğini, tevhidin formül cümlesi diye bilinen şu cümlede veciz ve mûciz bir şekilde ortaya koymuştur: La ilahe ille'l-Lah: Allah'tan başta ilah yok. Kelime kelime tercüme edersek maksad daha iyi anlaşılır: Hiçbir ilah yok, sadece Allah var. Bu formülden anlaşılan şudur: Kur'an, Allah'la irtibatlı konularda bir 'sadece sistemi' kurmakta ve taleplerinin bu sisteme uygun olarak yerine getirilmesini şart koşmaktadır. Bu sistemi anlamak için tevhit cümlesinin öncelikle zâtı ilahîye ilişkin işleyişine bakalım: Formül cümlenin kuruluşu bizde şu kaçınılmazlık şuurunu yaratıyor: Allah'ın ilah olduğunu söylemek yetmez; ilahlık sıfatının 'sadece' O'na ait olduğunun kabul ve ikrarı gerekir. Formül cümledeki şablonu diğer alanlara uygulamaya devam edelim:

Allah Mâbud'dur. Yani kendisine ibadet edilmesini ister. Ancak Allah'a ibadet etmek yetmez, ibadet sadece O'na yapılmalıdır. Öncelikle **Fatiha** suresi'nin 4 ve 5. ayetleri bunu açık hale getirmektedir:

"Sadece sana ibadet eder, sadece senden yardım dileriz."

İslam'ın en büyük şehit velisi sayılan Hallâc-ı Mansûr'un en ünlü söylemlerinden birincisi Enel Hak, ikincisi ise şu beyttir:

"Allah'a iki rekât namazla da gidilir, yeter ki aşk içinde kılınsın ve abdesti kanla alınsın."

Abdesti kanla alınan bir namaz 'sadece' sistemine ters düşen bir namaz olamaz. Fatura böylesine ağır ödeniyorsa sadecenin varlığı kesindir. Bu bakımdan, Hallâc'ın bu sözü, tevhit meselesinde ölümsüz bir sözdür. Tıpkı Hallâc'ın aşk ve sadakat konusunda ölümsüz olduğu gibi...ibadetini bu kıratta yapmış bir ruh, elbette ki Enel Hak diyebilecektir. Sadeceler sistemine uymadan yatıp kalkan riya sürülerinin Enel Hak demeye ne yürekleri yeter ne de liyakatları...

Gereken liyakati kazanmış olanların Enel Hak demesi kadar doğal ne olabilir? Hem o noktaya gelmesini sağlayacak ıstırabı çekecek hem de 'Enel bâtıl' mı diyecekti!

Bu cümle, Kur'an'ın istediği 'ibadeti Allah'a özgüleme'nin en muhteşem ifadesidir. Eğer ibadet gerçekten Allah'a özgülenmişse onun birkaç dakikalık birkaç rekâtı da Allah'a götürür. Allah, oturup hesap çetelesi tutacak değil ya. Ömürler boyu rekât artırılarak namaz niçin kılınıyor? O sadeceli noktayı yakalamak için elbette. Sadeceyi yakalamadan ibadet etmektense etmemek yeğdir. Bu da nereden çıktı diye merak etmeyin. Bu, Kur'an'ın söylediğidir. Kur'an, mesela, namaz kılmayanları hiçbir yerde lanetlememiştir ama aynı Kur'an, riya bulaştırarak namaz kılanların namazlarını lanetlemiş ve onları dini inkâr etmekle suçlamıştır. Neden?

Çünkü hiç namaz kılmayan, günah işlemekle birlikte tevhidin sistemi olan sadeceye zarar vermemektedir. Daha doğrusu sadeceyi zedeleyerek tevhidin şirkle karışmasına aracılık yapmamaktadır. Oysaki sadecesiz namaz kılanlar kendilerini hiçliğe mahkûm etmenin yanında tevhidin yanlış anlaşılmasına araçlık ederek halkı saptırmakta, dinin omurgasını zedelemekteler. Günah işleyerek kendine zarar verenle, ibadet adı altında dine zarar veren aynı kefeye konabilir mi? Konamayacağı içindir ki, Kur'an namazı hiç kılmayanları değil de kıldıkları namazla, şirkin, tevhit gibi lanse edilmesine aracı olanları lanetlemiştir. Formül cümledeki gramatik yapı aracılığıyla bu temel 'sadece'ye defalarca vurgu yapılmıştır:

"Hakim ve Habîr olandan bir kitaptır bu; ayetleri önce muhkem kılınmış, sonra ayrıntılı hale getirilmiştir; ki, başkasına değil, yalnız Allah'a ibadet edesiniz!" (Hûd, 2)

Peygamberlere karşı çıkanların rahatsızlığı, ateizmlerinin **taciz** veya inkârı değildir. **Onları** rahatsız eden, Allah'ın yanına koydukları yedek tanrılarının yani panteon tanrılarının **taciziydi.** Başka bir deyişle, onları rahatsız eden 'sadece' bir tek Tanrı'ya ibadetin istenmesiydi. Kur'an'ın "Allah'tan başka bir ilah daha edinme" emri onlarca kez tekrarlanmıştır. Demek ki, Kur'an insan hayatında 'sadece'nin işlemesinden ciddi biçimde kuşkuludur. O kadar kuşkuludur ki, sadeceyi tam işleterek iman etmiş insanların çok az olacağı bildirilmiştir:

"Onların çoğu, müşrikler durumuna düşmüş olma hali dışında Allah'a iman etmez." (Yusuf, 106)

Sadece sisteminin bozulmasından duyulan kaygı iki noktada yoğunlaştırılmıştır:

1. Allah'a ibadet,
2. Dindeki teslimiyetin korunması.

Bu iki olguyu şöyle de ifade edebiliriz: 1. İbadetin Allah'a özgülenmesi, 2. Dinin Allah'a özgülenmesi.

'Şirk' adlı eserimizde ayrıntılarıyla verdiğimiz gibi, Kur'an, Allah'a ibadet edilmesini, 'müslüman' sıfatı alınmasını her şey olarak görmemektedir; hatta bir şey olarak görmemektedir. Bunların hem bir şey hem de her şey olabilmesi için ikisinin de Allah'a özgülenmesi şarttır. Bu özgüleme yoksa tevhit yoktur. Tevhit yoksa şirk vardır. Ve şirk varsa, kurtuluş söz konusu edilemez. Görünüşte ibadet ne kadar yoğun olursa olsun ve mabetler ne kadar çoğaltılırsa çoğaltılsın, kurtuluş yoktur. Çünkü meselenin kestirme formülü çok açık verilmiştir:

"Yemin olsun, sana da senden öncekilere de şu vahyedilmiştir: Eğer şirke düşersen amelin kesinlikle boşa çıkar ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun." (Zümer, 65)

Allah'ın, tüm peygamberleriyle insanlığa ilettiği dinin genel ve değişmez adı, 'İslam'dır. Ve İslam, Allah'a teslimiyet demektir. Ancak bu teslimiyet, formül cümledeki talebe uygun olmalıdır. Yani Allah'a teslim olmak yetmez, teslimiyet sadece Allah'a olacaktır. Başka bir ifadeyle, "Hiçbir varlığa teslimiyet yok, sadece Allah'a var" şeklinde bir anlayış egemen olacaktır. Aksi halde, Hz. İsa'nın şu sözü işler:

"Aynı zamanda hem mamona hem de Tanrı'ya kul olamazsınız!"

ALLAH'IN GÖRÜLÜP GÖRÜLEMEYECEĞİ (RU'YETULLAH) MESELESİ

Allah'ın görülüp görülemeyeceği mezhepler döneminin önemli tartışmalarından biridir. Sayfalar dolusu söz söylenmiştir ama

bu tartışmaların Müslümanların herhangi bir derdine derman olduğu görülmemiştir. Bu konuda temel mezheplerden biri olan Mutezile, Allah'ı tenzihteki titizliğinin bir uzantısı olarak Allah'ın ahirette de görülemeyeceğini söylemiştir. Öteki temel mezhep Ehlisünnet bunun aksi kanaattedir; onlara göre, Allah ahiret âleminin kendine özgü şartları içinde insanlar tarafından görülecektir. Sormak gerekir: Bu iş ahiret âleminin şartları içinde çözülecekse siz buradan nasıl hüküm verebiliyorsunuz?! "Bu mesele müteşâbih bir meseledir, Allah'a havale ile tavakkuf eder, bekleriz. Ahiret âleminde neyin nasıl olacağını Allah bize gösterecektir" dememiz gerekmez mi?

ALLAH'IN EN ŞERİR DÜŞMANLARI DİN SINIFINDAN ÇIKAR

Kur'an'ın verilerini esas alarak konuştuğumuzda en tehlikeli Allah düşmanlarının din sınıfı içinden çıkacağını söylememiz gerekecektir. Çünkü Kur'an, bunu da hükme bağlamıştır. Burada Tevbe suresi'nin üç mucize beyyinesiyle karşılaşıyoruz:

"Yahudiler, 'Uzeyr, Allah'ın oğludur' dedi; Hristiyanlar da, 'Mesih, Allah'ın oğludur' dedi. Kendi ağızlarının sözüdür bu. Kendilerinden önce inkâr edenlerin sözlerine benzetme yapıyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da yüz geri çevriliyorlar! Allah'ın yanında hahamlarını ve ruhbanlarını da rabler edindiler. Meryem'in oğlu Mesih'i de öyle. Oysa kendilerine, tek olan Allah'tan başkasına ibadet etmemeleri emredilmişti. İlah yok o tek Allah'tan başka! Onların ortak koştuklarından arınmıştır O." (Tevbe, 30-31)

Din sınıfı şirke işte böyle batıyor. Şirke batınca Allah düşmanı sıfatı otomatik olarak geliyor. O tespiti yapan ayet de Tevbe suresinde:

"İbrahim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun Allah düşmanı olduğu kendisi için açıklık kazanınca, ondan uzaklaştı." (Tevbe, 114)

Hz. İbrahim'in babası Allah düşmanı olarak tanıtılıyor. Kimdi o baba? İbrahim'e karşı çıkan şirk dini mensuplarının put yapıcısı. Yani dindar bir şirk mensubu. Bu ayet, şirk kavramının en hayatî müfessir (tefsir edici) ayetidir. Müşriklerin Allah düşma-

nı olduğuna ilişkin şaşmaz Kur'an beyyinesi bu ayettir. Cenabı Hak, müşriklerin Allah düşmanı olduğu yolundaki buyruğunu, Hz. İbrahim gibi bir peygamberin babasını örnek vererek bildirmek suretiyle mesajın etkisini kuvvetlendiriyor.

Kısacası, Allah düşmanları öncelikle din sınıfı içinden çıkar. Bu din, şirk dini olabileceği gibi, semavî bir din de olabilir. Nitekim Tevbe 30-31, semavî din içinden müşrikleri, Tevbe 114 şirk dini içinden müşrikleri tanıtıyor. Değişmez ilke şudur: Müşrikler Allah düşmanıdır. Dahası var:

Kur'an, Allah düşmanı tabirini mesela, ateistler, deistler vs. için kullanmıyor, din sınıfı için kullanıyor. Ve biz bu mucizeler mucizesi beyyineler sayesinde şunu öğreniyoruz:

En tehlikeli, en zararlı, en kahpe Allah düşmanları, namazlı-niyazlı, ibadetli görünüm içinde şirk taşıyan taifedir. Bu tespit birçoklarını elbette ki rahatsız edecektir ama ne yapalım ki Kur'an'ın hükmü budur.

Amel →